

İSTANBUL GEZGİNLERİ

Aksiyon 56 / 21.02.2016

KARAKÖY

Bir Liman Hikayesi

İçindekiler

Karaköy	5
Beyazıd-İ Cedid Camii	5
Surp Lusavoriç Ermeni Kilisesi	5
Galata Rum Okulu	6
Türk Ortodoks Patrikhanesi.....	6
Fransız Geçidi	8
Gümrük Binası	8
Karaköy Karakolu	8
Aya Andrea ve Aya Panteleymon Rus Kiliseleri	9
Özel Saint Benoit Fransız Lisesi	9
Zürafa Sokak.....	10
Karaköy Palas	10
Kemankeş Kara Mustafa Paşa Camii	10
Yeraltı Camii	11
Ziraat Bankası Binası	11
Galata Köprüsü.....	12
Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camii (!).....	14
Tünel	15
Bereketzade Medresesi Camii.....	18
Kamondo Merdivenleri	18
Bankalar Caddesi	22
Osmanlı Bankası Binası – Salt Galata.....	22
Rüstem Paşa Hanı (Kurşunlu Han).....	23

Makbul İbrahim Paşa Camii.....	24
Galata Bedesteni	24
Saksı Han	24
Ticaret Han	25
Serpuş Han	25
Arap Camii.....	25
Yanıkkapı	28
Azapkapı.....	28
Yeşildirek Hamamı.....	29
Saliha Sultan Sebili	29
Sokollu Mehmed Paşa Camii.....	29

Karaköy

Tarih boyunca bir liman ve ticaret merkezi olarak öne çıkan Karaköy esasen Galata'nın ayrılmaz bir parçasıdır. Özellikle 19. yy ile birlikte finans merkezi haline de gelmiştir. Karaköy isminin Bizans döneminden beri bölgede yerleşik olan Karaim Yahudileri'nden geldiği düşünülmektedir.

Beyazıd-i Cedid Camii

II. Beyazıd tarafından 1495 tarihinde yaptırılmış olan cami, geçirdiği bir yangından sonra 1875 senesinde yeniden yaptırılmıştır. Bu yüzden de ismi Yeni Beyazıd Camii olarak anılmaya başlanmıştır. Kapı kitabesinde şu beyit yazmaktadır:

Beyazıd Camisi'ni mahvetmişti şiddet-i nar
Nice eshab-ı hamiyet sa'y ile kıldı imar

Surp Lusavoriç Ermeni Kilisesi

İstanbul'da bilinen en eski Ermeni kilisesidir. İstanbul'un fethinden önce de İstanbul'da yerleşik olan, çoğunluğu Karadeniz tarafından İstanbul'a göçen ve burada bulunan Cenevizlilerle iyi ilişkiler içerisinde bulunan Ermeniler 14. yy'ın sonlarında burada S. Sarkis adı ile bir kilise yaparlar. Kimi kaynaklara göre yapılış tarihi 1361, kimilerine göre 1391'dir. Kimi kaynaklar da yapımı bir sonraki yüzyıla taşıyarak 1431 olarak gösterir. 1731 senesinde yanan kilise, bu sefer bölgede bulunan 3 kilisenin birleşmesi ile 1732 senesinde yeniden inşa edilmiştir.

1958 senesinde yol yapım çalışmaları nedeni ile arazisinin büyük bir kısmı istimlak edilen kilise yıkılarak 1962 senesinde eski büyüklüğünün 3'te 1'i oranından olacak şekilde yeniden inşa edilmiştir. Mimarı Bedros Zobyandır.

Kilisenin isminin S. Sarkis'ten Surp Lusavoriç'e ne zaman dönüştüğü bilinmemektedir. Surp Kirkor'a, Ermeni Kralı III. Dırtad'ın Hristiyanlığı

kabul etmesini sağlayarak 4. yy'ın hemen başında Ermenileri Hristiyanlaştırdığı kabul edildiği için 'aydınlatıcı, yol gösterici, ışık tutan' anlamlarına gelen Lusavoriç ismi verilmiştir. Ermenilere kimilerince Gregoryan (Kirkor = Gregor) denilmesinin sebebi budur. Ancak Ermeniler kendi kiliselerinin çok daha eski ve Apostolik yani havariler (Bartholomeus ve Thaddaeus) tarafından kurulduğunu iddia ederler ve Gregoryon terimini pek benimsemezler.

Kilisenin hemen yanında 1886'da açılan ve günümüzde hala aktif olarak kullanılan Getronagan Ermeni Lisesi bulunmaktadır.

Galata Rum Okulu

Galata bölgesinde oldukça yoğun bir nüfus olmasına rağmen bu yoğun nüfusun sahip olduğu sadece küçük bir okul vardı, Panayia Kafatianı Kilisesi bünyesinde açılan ve kilisenin himayesindeki okul. Bu okul yetersiz kalınca Rum cemaati 1853'te yeni bir okul yaptırmak için kolları sıvıyor. Okulun inşaatı maddi olanaksızlardan tam 30 sene sürüyor. 1985 – 1995 yılları arasında öğrenci olmadığı için kapatılan okul, 1996 senesinde tekrar açıldı ancak 2007 senesinde bu sefer de maddi imkânsızlıklardan dolayı kapatılmak zorunda kaldı, çünkü okulun binası ve mülkiyetinde olan toplam 7 dükkâna da 1980'li yıllarda el konuşmuştu. 2012 senesinde okulun vakfına iade edilen okul binası günümüzde çeşitlik etkinlikler için kullanılmaktadır.

Türk Ortodoks Patrikhanesi

Kimilerine göre Anadolu henüz Türkleşmeden Anadolu'ya gelen ve Bizans etkisi ile Hristiyanlığı benimseyen, kimilerine göre de hali hazırda Anadolu'da olan Hristiyanların Türklerin etkisi ile Türkleşmesiyle oluşan ve ağırlıklı olarak Anadolu'da Karaman bölgesinde yaşayan Türk dilli Hristiyan halka genel olarak Karamanlılar denirdi. Bunlar yüzyıllar boyunca dinen Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlıydılar ancak Kurtuluş Savaşı yıllarında Fener Patrikhanesi'nin politikalarını beğenmeyen Pavlos Karahisaritis, biraz da Milli Hükümet'in desteğini alarak Kayseri'de 21 Eylül 1922

tarihinde Türk Ortodoks Patrikhanesi'ni kurmuştur. Pavlos Karahisarthis sonradan Zeki Erenerol adını almıştır. Patriklik ismi ise Patrik I. Eftim'dir. Mübadele yıllarında, Atatürk'ün özel izniyle mübadeleden muaf olmak için ailesi ile birlikte İstanbul'a gelen Patrik I. Eftim Galata bölgesinde daha önce Rumlar tarafından kullanılan Panayia Kafatiani Kilisesi'ni (Kırım'da bulunan Kefe ya da Kaffa şehrinden gelen Rumlarca kurulmuştur) patriklik kilisesi olarak kullanmaya başlamıştır. Daha sonra, 1960'lı yıllarda iki kilise daha (Aya Nikola ve Aya Yani) Türk Ortodoks cemaatinin eline geçmiştir. Fener Rum Patrikhanesi bu üç kilisenin zorla ellerinden alındığını iddia etmekte ve üzerlerinde hâkimiyet kurmaya çalışmaktadır.

Türk Ortodoks Patrikhanesi Fener Rum Patrikhanesi tarafından tanınmamaktadır. Politik nedenler bir yana tanımamalarının dini nedenleri de şunlardır; patrikler ilahiyat eğitimi almamışlardır, patrikler evlenebilmektedirler ve patriğin sinod tarafından seçilmemektedir.

Patrik I. Eftim 1962 yılında hastalanana kadar görevinde kalmıştır. Bu tarihte yerine vekâleten oğlu Turgut Erenerol geçmiştir. Patrik I. Eftim'in 1968 senesinde vefat etmesi ile birlikte de asalet Patrik II. Eftim adı ile patrikliğe getirilmiştir. Daha sonra 1991 yılında Turgut Erenerol'un oğlu Selçuk Erenerol Patrik III. Eftim, 2002 yılında da torunu Paşa Erenerol Patrik IV. Eftim adı ile patriklik makamına geçmişlerdir. Patrik IV. Eftim halen görevdedir.

Patriklik Kilisesi olarak kullanılan Merkez Meryem Ana Kilisesi ilk olarak 1475 yılında Kırım'dan gelen Rumlar tarafından Panayia Kafatiani adı ile kurulmuştur. Zaman içerisinde harap hale gelen kilise 1840 yılında yeniden inşa edilmiştir.

Fransız Geçidi

Neoklasik mimarinin İstanbul'daki en erken örneklerinden olan 'Fransız Han ve Geçidi' 1860 senesinde inşa edilir ve Cite de Français adı ile hizmete açılır. Yapıldığı yer Galata surları üzerinde bulunan ve Kireç Kapı olarak bilinen sur kapısının hemen yanındır ve bu kapıdan içeri girildiğinde karşılaşılan bölgede ağırlıklı olarak Fransız tüccarlar yaşamaktadır. Galata Limanı'na bu bölgede indirilen malların bu kapıdan geçerek Fransız ticaret bölgesine giriyor olmasından dolayı da muhtemelen yapıya 'Fransız Hanı ve Geçidi' denilmeye başlanmıştır. 1978 yılında terk edilmiş harap halde iken onarımı için çalışmalara başlanmış, ancak bürokratik işlemler nedeniyle 1992 senesine kadar fiilen onarım başlamamıştır. 1992'de başlayan yenileme çalışmaları 1994 senesinde tamamlanmıştır.

Gümrük Binası

Karaköy gümrük ve yolcu salonu inşaatına Fransızlar tarafından 1892 senesinde başlanılmış ve tüm kompleksin tamamlanması 1937 senesini bulmuştur.

Karaköy Karakolu

II. Mahmut döneminde 1823 yılında yenilenen Tophane Kışlası'nın yöneticisi Tophane Müşiri için bir de konut yaptırılır. Bu yapıyı şimdilik bir kenara bırakıp biz günümüze ulaşmayan başka bir yapıya geçelim: Aziziye Karakolu ya da diğer adı ile Voyvoda Karakolu.

II. Mahmud döneminde Yeniçeri ocağının kaldırılması ile birlikte ardılı Sultan Abdülmecid zamanında polis teşkilatı kurulur. O zamana kadar şehir içi asayiş kullukçular tarafından sağlanmaktaydı ve kullukçular da kara kullukçuları ve deniz kullukçuları olmak üzere ikiye ayrılıyorlardı. Kara kullukçularının görev yaptıkları binaya da Karakullukçuhanesi deniliyordu ki bu da karakol kelimesinin nereden geldiğini bize göstermektedir. Biz konumuza dönelim; bu yeni kurulan polis teşkilatının Galata'dan sorumlu birimi, Galata'dan vergi

toplanmasından ve bölgenin güvenliğinden sorumlu Voyvoda'ya bağlanır. Bu birim için de Sultan Abdülaziz zamanında bir karakol binası yapılır ki binaya da Aziziye Karakolu ya da Voyvoda Karakolu ismi verilir. Bu karakol binası daha sonra yıkılacak ve yerine 1910 senesinde Seyrüsefain İdaresi binası yapılacaktır. Karakol binası da yazının başında bahsettiğimiz II. Mahmud döneminde yapılan Tophane Müşiri konutudur. Elbette bina dönemde onarımdan geçirilmiştir.

Aya Andrea ve Aya Panteleymon Rus Kiliseleri

Kudüs ve Aynaroz'a gitmek için yola çıkan Rusların yol üzerindeki konaklama noktalarından birisi İstanbul'du. İstanbul'a gelen Rusların konaklamaları için 19. yy'da Karaköy bölgesinde çok katlı, odalardan oluşan hanlar ve bu hanların da en üst katlarına kiliseler yapılmıştı. Bu kiliseler Aya Andrea, Aya Panteleymon ve Aya İlia kiliseleridir. Aya İlia Kilisesi günümüzde kapalıdır. Kiliseler ilk yapıldıkları yıllarda doğrudan Moskova Patrikliği'ne bağlıydılar. Bolşevik devrimi sırasında buraya yapılan yardımlar kesildiği için kiliseler Fener Rum Patrikliği himayesindeki Aynaroz bölgesine bağlanmış ve cemaat yapısı da değişerek Bolşevik devriminden kaçan ve İstanbul'a gelen Beyaz Ruslar tarafından kullanılmaya başlanmıştır.

Özel Saint Benoit Fransız Lisesi

Kökünü 1362 senesine kadar uzanan bir okul olan Saint Benoit Koleji bugün bilinen hali ile 1783 senesinde kurulmuş bir Fransız okuludur. 1362 senesinde burada bulunan ve Benedikten rahiplerinin görev aldığı bir manastır bölgedeki fakir çocukların eğitimini üstlenmiştir. Daha sonra 1607 senesinde bu okulun iyileştirilmesi için Fransa'dan gelen Cizvit rahipler okulun devamını sağlamışlardır. 1783 senesinde ise Cizvit rahipler okulu bugün bilinen hali ile açacak olan Lazarist rahiplere devrederler. I. Dünya Savaşı yıllarında öğrencileri İstanbul Lisesi'nde eğitim gören okul 1919 senesinde tekrar çalışmaya başlar. 1987'ye karma eğitime geçer.

Zürafa Sokak

Zürafa Sokak 42 evden oluşan bir çıkmaz sokaktır. İstanbul'da her zaman mevcut bulunan genelevler çok dağınık haldeydiler. Özellikle imparatorluğu son yıllarında yoğunlaşan yabancı nüfusunda etkisiyle birlikte artan genelevler Cumhuriyet döneminde tek bir yere toplanmak amacıyla bu sokağa taşınmıştır. Sokaktaki 42 evin 37'si Matild Manukyan'a; 5 ev de Sümbül Yaşar Karasu'ya aittir. Günümüzde çok az ev faaliyet göstermektedir.

Karaköy Palas

1920 senesinde İtalyan asıllı mimar Guilio Mongeri tarafından yapılmıştır. Mimari çalışmalarda Mimar Kemalettin Bey ve Vedat Tek de çalışmışlardır. I. Ulusal Mimari Akımı etkisinde olan bina, bu akımdan farklı olarak asimetrik unsurlar içermektedir. Bizans sanatı etkisindedir. İlk tasarlandığında 4 katlı olarak planlanmış ancak sonradan 5. Kat eklenmiştir.

Kemankeş Kara Mustafa Paşa Camii

Sultan IV. Murat ve Sultan İbrahim dönemi sadrazamlarından Arnavut asıllı, ok atmada mahir olduğu için Kemankeş lakabıyla anılan Kara Mustafa Paşa tarafından 1642 yılında St. Antuan Kilisesi'ne ait bir arsaya, arsa istimlak edilerek inşa ettirilmiş camidir. Kapısının üstündeki 1772 tarihini işaret eden kitabesindeki tarih onarım kitabesidir. Avlu kapısındaki levhada ise hatalı olarak 1766 tarihi verilmektedir. Her ne kadar cami olarak anıyor olsak da esasen bir külliye'dir zira bünyesinde bir sıbyan mektebi (Reisülküttab İsmail Efendi Sıbyan Mektebi) ve bir de çeşme bulunmaktadır. Avlu kapısının üstünde, hem sol hem de sağ tarafta bulunan Mühr-ü Süleyman görülmeye değerdir.

1644 senesinde idam edilen Kemankeş Kara Mustafa Paşa, hallinden sonra Beyazıt kendi yaptırdığı medresesinin avlusunda bulunan

türbesine defnedilmiştir. 1950’li yıllarda yapılan yıkımlarda hem türbesi hem de medresesi ortadan kaldırılmıştır.

Yeraltı Camii

Yeraltı Camii aslında yeraltında bulunan bir camii değil. Sadece bir taraftan kot farkında dolayı basamaklarla inilerek girildiği için Yeraltı Camii diye anılıyor. Bir diğer ismi de Kurşunlu Mahzen Camii’dir. Fetih öncesinde şu an camiinin olduğu yerde bir kilise bulunmaktaydı ve hemen üstünde bir burç vardı. Bu burç, Bizans tarafından Haliç girişine gerilen meşhur zincirin Galata tarafındaki ucunun korunduğu burç idi ve burada daima (Galata’nın Ceneviz hâkimiyetinde olduğu yıllarda bile) bir bölük Bizans askeri bulunurdu.

İstanbul’un 714 yılında Mesleme bin Abdülmelik komutasındaki Emeviler tarafından kuşatılması sırasında şehit düşen bazı sahabeler (Hz. Süfyan bin Üveyne, Hz. Amr ibn As, Hz. Vehb bin Huşeyre) buraya gömülmüşlerdi. Araplar kuşatmayı kaldırıp geri döndüklerinde de bu mahzenin kapısını kurşun döktürerek kapatırlar. Bu yüzden Kurşunlu Mahzen olarak anılmaya başlar yapı. 1736 yılında Çorlulu Köse Bahir camiye çevrilmesini sağlایınca da Kurşunlu Mahzen Camii olarak anılır.

Ziraat Bankası Binası

Kimin tarafından ve tam olarak hangi tarihte yapıldığı bilinmeyen binanın, geçmiş yılların kartpostalları incelendiğinde 1910-1912 yılları arasında Avusturya kökenli Wiener Bak Verein için yapıldığı anlaşılmaktadır. Ancak Avusturyalıların bankacılık konusundaki bu girişimleri 1918 senesinde hüsrarla sonuçlanınca banka Baque Française Des Pays D’Orient isimli bir Fransız bankasının kullanımına geçmiştir. Daha sonra bir süre Tütün Reji’si olarak kullanılan bina 1944 senesinde de Ziraat Bankası’nın mülkiyetine geçer.

Binanın kendisinden daha çok ünlü olan ise üzerindeki bir kadın ve bir adam heykelleridir, zira 1900’lü yılların başında İstanbul’da heykelli bir bina yapmak oldukça cesaret işidir. Kimi kaynaklar bu heykellerden erkek olanının sanayiyi, kadın olanın da ticareti

simgelediğini söyler; kimileri de masonik işaretler taşıdığını ve Hiram Usta ile Dul Kadın betimlemeleri olduğunu iddia ederler.

Galata Köprüsü

19. yüzyılın ortalarında ticari ilişkilerin artması ve sarayın tarihi yarımadadan Beşiktaş'a taşınması, kent içi ulaşımının Eminönü-Karaköy tarafında yoğunlaşmasına neden olmuştur. Yine bu dönemde Avrupa'dan ithal edilen atlı binek arabaları yaygınlaşmış ve böylece Haliç'in iki yakası arasında yeni ulaştırma araçlarına da hizmet verebilecek ikinci bir köprü yapma gereksinimi ortaya çıkmıştır. Unkapanı - Azapkapı arasında 1836'da açılan Hayratiye Köprüsü'nün alternatifi olarak 1845'te Karaköy ile Eminönü arasında yine ahşap malzemeyle tersanede yapılan bu köprünün modeli, bundan sonra Haliç üzerinde kurulacak üç köprüye daha örnek olmuştur. Galata ile İstanbul arasına yapılan bu ilk köprü, sallar üzerine inşa edilen Hayratiye Köprüsü'ne ana özellikleriyle benzemekle birlikte, dubalı olarak yapılmıştır. Konumuna göre boyunun yaklaşık 500 m olduğu tahmin edilen ve "Cisr-i Cedid" olarak da adlandırılan köprüden geçiş ücreti alınmaya başlanmıştır.

1853 yılında onarılan bu ilk köprünün yerine 1863 yılında Kaptan-ı Derya Ateş Mehmet Paşa tarafından ahşap malzemedenden olmak üzere tersanede ikinci köprü inşa edilmiştir. Bu köprü yaklaşık 504 m boyunda ve 14 m genişliğindeydi. Küçük gemilerin köprünün altından geçebilmesi için 5m yüksekliğinde geçiş gözleri bulunmaktaydı.

Bu köprünün ömrü fazla uzun olmamıştır. 1860'lı yılların sonlarına doğru ahşap malzemenin dayanıksız olmasından olsa gerek daha sağlam demir bir köprünün yapımı için 24 Eylül 1869'da "Forges et Chantiers de la Mediteranée" isimli Fransız şirketiyle anlaşma imzalanmıştır. Bu köprünün yapımı için İngiliz şirketleri de araya girmiş; fakat bu projeyi Fransızların kapmasıyla onlar birkaç yıl sonra yeniden yapılacak olan Unkapanı - Azapkapı arasındaki demir köprünün inşaatını alabilmişlerdir.

Fransız şirketi tarafından yapılan köprünün açılış törenine yakın bir tarihte, değişiklik yapılarak Unkapanı-Azapkapı arasında bulunan Mahmudiye Köprüsü sökülüp yerine bu köprü takılmaya başlandı. Buna sebep olarak da köprünün işlek olan Eminönü-Karaköy güzergâhı için yetersiz olarak inşa edildiği öne sürüldü ve köprü 1872 yılı Eylül'ünde resmi bir törenle açıldı. Bunun üzerine önceden Unkapanı - Azapkapı köprü ihalesini İngiliz Wells and Taylor şirketinin kazanması dolayısıyla Eminönü-Karaköy için yapılacak yeni köprünün inşaatı bu şirkete verildi.

Köprünün inşaatını alan Wells and Taylor şirketinin, bu köprünün Unkapanı - Azapkapı arasındaki köprüden daha uzun olduğu için maliyetin artacağı gerekçesiyle ek para istemesi bazı sıkıntılara neden oldu. Bu sıkıntılar atlatıldıktan sonra II. Abdülhamid'in ilk saltanat yılında (1876) köprü kullanıma açıldı. Fakat Fransız şirketinin yaptığı köprü yetersiz görülmüşken bu köprünün ondan 4 m dar olması dikkat çekicidir.

19. yüzyılın sonlarında tramvayların şehir içi ulaşımında hız kazanmaları ve köprünün yıpranmış olduğu gerekçesiyle yeni bir köprü yapımı için Alman MAN şirketiyle 18 Şubat 1907'de mukavele imzalandı. Çelik yapı malzemesinin niteliklerine uygun olarak ileri bir teknoloji ile tramvay hattını taşıyacak şekilde yapılan bu köprünün açılışı 27 Nisan 1912 yılında gerçekleşti.

Günümüze dek Haliç'te kurulan köprülerin en uzun ömürlüsü olan bu köprü, duba araları çok dar olması nedeniyle su akışını engelleyerek Haliç'in kirlenmesine sebep olmuştur. Bu nedenle 1980'li yılların sonlarında kazıklar üzerine oturtulan yeni köprü için STFA-THYSSEN Konsorsiyumu ile mukavele imzalandı. Yeni köprü 12 Haziran 1992 yılında dönemin başbakanı Süleyman Demirel tarafından trafiğe açılmıştır. Günümüzde ulaşım amaçlı kullanımın dışında köprünün alt kısmı barındırdığı lokantalarla farklı bir İstanbul manzarasına karşı bir şeyler yemek isteyenlerin, üst kısmı ise balık tutmayı sevenlerin uğrak mekânıdır.

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camii (!)

Karaköy Camii olarak da bilinir. 1903 senesinde yapılmıştır, mimarı Raimondo D’Aronco’dur. Daha önce 17. yy’da Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından yaptırılan bir caminin yerine yapıldığı için bu isimle anılmaktadır. Art Nouveau tarzında olan bu camii 1958 yılında, meydan genişletme çalışmaları sebebi ile söktürülmüştür. Ancak ne hikmetse sadece caminin olduğu alan genişletilmiştir. Sökülen taşların Adalar’dan birisinden yeniden bir araya getirilerek caminin canlandırılacağı söylendiyse de taşlar ortadan kaybolmuştur. Taşları Adalar’a taşıyan teknenin battı iddia edilmiştir Adalar’da yapılan bir iskelede kullanıldığına dair iddialar da vardır. Geçtiğimiz yıllarda caminin yeniden yapılacağına dair bir proje onaylanmış, hatta meydana bununla ilgili bir levha da koyulmuştu ancak cami inşa edilmediği gibi levha da kayboldu gitti.

Tünel

Fransız mühendis Eugene Henri Gavand, 1867'de tatilini geçirmek için İstanbul'a gelir. Artık Direklerarası gözden düşmüş, İstanbul'un yeni eğlence merkezi Pera olmuştur bile. Haliyle Gavand da gelir gelmez soluğu Pera'da alır. Pastanelerde oturur, lokantalarda yemek yer, kulüplere gider... Tüm bunları yaparken de insanları ve çevresini gözlemler, hesaplar yapar; meslek hastalığı işte. Dikkatini çeken en önemli şey şu olur: İstanbul'un, haliyle koskoca imparatorluğun ticaret merkezi olan Galata ile, Galata'nın hemen arka bahçesinde bulunan eğlence ve konut merkezinin yani Pera'nın arasında günde ortalama 40 bin kişi gidip gelmektedir ve kullandıkları tek yol iki mekan arasındaki kot farkından dolayı ulaşımı kolaylaştıran 'Yüksek Kaldırım'dır. Kaldırımlardan inip çıkmanın yazın da sıkıntısı vardır, kışın da... Yazın havadaki sıcak, kışın yerdeki buz zorlamaktadır insanları.

Kısa süre de olsa İstanbul'un havasından suyundan faydalanan Gavand günde 40 bin kişinin geçtiği güzergaha bu insanların kullanması için asansör benzeri bir yapı yapılsa kısa sürede köşeyi döneceğini anlar. Yemez içmez hemen soluğu Nafia Nezareti'nde (zamanın Bayındırlık Bakanlığı) alır. Proje teklifini sunar sunmasına ama teklifi kabul edilmez. Gavand da boynu bükük döner Fransa'ya. Ancak hayalini kurduğu rant rüyalarına girmekte, bir türlü aklından çıkmamaktadır. İki sene boyunca projesinin üzerinde çalışmaya devam eder ve 1869 senesinde tekrar gelir İstanbul'a. Neyse ki henüz bir tünel filan yoktur projesini kondurmayı düşündüğü yerde ve soluğu yine Nafia Nezareti'nde alır. Bakanın ağzından girer burnundan çıkar ve kendisini dönemin Padişahı Sultan Abdülaziz'in de huzurunda bulur. Yüzmüş yüzmüş kuyruğuna gelmiştir artık. Haliyle, tünel yapımı imtiyazını sağlayan fermanı koparır alır. Takvimler 10 Haziran 1869'u göstermektedir. Şartnamenin hazırlanması, mukavelenin oluşturulması, pazarlıklar 5 ay sürer ve nihayetinde Eugene Henri Gavand ile Nafia Nazırı Davut Paşa 6 Kasım 1869 tarihinde tünel yapımına dair sözleşmeyi imzalarlar.

Üzerinde anlaşılan Tünel Projesi'nde Galata ile Pera arasında bir tünel kazılması, tünele demiryolu döşenmesi ve sabit bir buharlı makinenin kablolar vasıtasıyla tünelin iki ucunda döşenecek demiryolların üzerinde vagonlar taşınması öngörülmektedir. Yap-işlet-devret mantığı ile çalışacak olan tünel için devletin kasasından tek

bir kuruş çıkmayacak, gelirleri 42 yılığına tamamen Gavand'ın olacaktır. Sözleşmenin imzalanmasını takiben Gavand hemen çalışmalara başlar. İlk olarak tünelin kazılması gerekiyordu. Ancak kendi halinde bir mühendis olan Gavand'ın masrafları karşılması mümkün değildir. Haliyle 30 Haziran 1871 tarihinde göstermelik olarak kazı çalışmalarını başlatıp memleketi Fransa'ya gider. Maksudı mali destek sağlamaktır. Ancak umduğunu bulamaz. Aslında bulur ama Fransa ile Almanya arasında çıkan savaş yüzünden sonlandıramaz. Bu arada İngilizlerle temasa geçer ve hemşerilerinden göremediğı desteğı İngilizlerden görür. 'The Metropolitan Railway of Constantinople from Galata to Pera' adında İngiltere merkezli bir şirket kurar ve göstermelik olarak başlattığı çalışmaları hızlandırır, 1872'nin Temmuz ayı olmuştur bile.

Aylarca süren çalışmalardan sonra tünel inşaatı 5 Aralık 1874 tarihinde tamamlanır. İlk önce deneme seferleri yapılır. Bu sürüşlerde vagonların içerisinde hayvanlar vardır. Bu noktada ortalarda dolanan bir şehir efsanesinin ipliğini pazara çıkarmakta fayda var; gördüğünüz üzere hayvanlar ilk başlarda deneme seferleri için kullanılmıştır. Yani herkesin ağzına pelesenk ettiği gibi zamanın Şeyhülislam'ının 'Ölmeden toprak altına girmek caiz değildir' fetvası üzerine değil. Zaten o zamanlar Şeyhülislam'ın bu tarz kararlara karşıması söz konusu bile değildir.

Tamamlanan tünelin uzunluğu 555.80, çapı 6.70 ve yüksekliğı de 4.90 metredir. İki yön için de farklı demiryolu hattı bulunmaktadır. Toplam 180 bin Osmanlı lirasına mal olmuştur (Karşılığı 4.12 milyon Frank'tır, Osmanlı lirasının değerine dikkatinizi çekerim.).

Hayvanlı deneme sürüşlerinin ardından insan taşımacılığına da çok sürmeden başlanır. Tünelin resmi açılışı 17 Ocak 1875 tarihinde yapılır. Açılış öğle vakti yapılacak olmasına rağmen, tören alanı sabahın ilk saatlerinden itibaren tıklım tıklım dolar. Gelenler hem bando dinlemek hem yemek yemek hem de dönemin önde gelen devlet adamlarını görmek niyetindedirler. Coşkulu bir açılış töreni yapılır; ancak dikkati çeken bir nokta vardır ki bu hikayenin kahramanı Eugene Henri Gavand açılış töreninde yoktur. Fikri ortaya atan, gece gündüz projenin kabulü için çalışan, projenin gerçekleşmesi için de canla başla çalışan, mücadele eden Gavand, açılışa sadece bir iki ay kala kurulmasına vesile olduğu ve projenin

tek hakimi olmak isteyen İngiliz şirket tarafından görevden uzaklaştırılmıştır.

Tünel, açılışının ertesi günü yani 18 Ocak 1875 tarihinde resmen yolcu taşımacılığına başlar. Bilet ücreti mi? Kişi başı 10 para! 10 para mı? Dört tanesi 1 kuruş yapıyor. Tünel, Gavand'ın öngörüsünü doğru çıkaracak şekilde ilk iki haftada 75 bin kişinin 1,5 dakikada Galata'dan Pera'ya ya da Pera'dan Galata'ya geçmesini sağlamıştır. Şubat ayında 111 bin kişi, Nisan ayında 127 bin kişi ve Mayıs ayında da 225 bin kişi tüneli kullanır.

Tünelde ilk kaza 28 Ağustos 1875 tarihinde kayış kopması nedeniyle olur. Neyse ki ölen olmaz. Ölümle sonuçlanan tek kaza da 6 Temmuz 1943'te olmuştur. Kaza nedeni yine kayış kopmasıdır. Tarihe dikkat etmenizi öneririm, II. Dünya Savaşı devam etmektedir ve kendi kayışımızı üretmediğimiz için kayış Almanya'dan gelmektedir.

1910 tarihinde, o zamana kadar buharlı makinelerle çalışan tünel elektrikle çalışır hale getirilir ve bir sene sonra 1911'de Belçika uyruklu ama çok uluslu Sofina şirketi tarafından satın alınır ta ki 16 Haziran 1939 tarihine kadar. Bu tarihte Nafia Vekili (Nazır oldu vekil ama nafia hala bayındırlık değil) Ali Çetinkaya'nın girişimleri ile 175 bin Türk lirasına satın alınarak millileştirilir. Birkaç ay sonra da İETT'ye devredilir.

Tünel fikrinin ortaya çıkmasından tam 101 sene sonra, 1968 tarihinde tünelin yenilenmesine karar verilir ve bu sefer fikir babasının memleketinden bir şirkete (Electro Enterprise) onarımı için tam 33 milyon lira ödenir. Üç sene kapalı kalır.

Tam 140 senedir İstanbullulara hizmet veriyor 'Tünel'. Artık, ezbere söylediğimiz 'Dünyanın en eski ikinci (New York metrosunun 95 metrelik deneme tüneline de sayarsanız üçüncü) tüneline biz yapmışız ama devamı gelmemiş işte.' repliğinin dışında bir şeyler biliyoruz tünel hakkında...

Bereketzade Medresesi Camii

Galata Kulesi çevresinde gördüğümüz Bereketzade Camii'nin medresesi olan bu yapı sonradan III. Ahmet zamanında Gülnuş Emetullah Sultan tarafından (1705) camiye çevrilmiştir.

Kamondo Merdivenleri

Takvimler 31 Mart 1492'yi göstermektedir. Kastilya ve Leon Kraliçesi I. Isabel ile Aragon Kralı II. Ferdinand, Ehamra Kararnamesi'ni imzalarlar (Kastilya ve Leon ile Aragon bugün bildiğimiz İspanya'da mevzu bahis zamanlarda bulunan ayrı ayrı krallıklardır.). Kararnamenin adı Elhamra Kararnamesi'dir. Zira kararname El Hamra Sarayı'nda imzalanmıştır. Kararname gereği İspanya'da yaşayan tüm Yahudiler 4 ay gibi kısa bir süre içerisinde yanlarına para, altın, mücevher ya da para edebilecek hiçbir şey almadan ülkeyi terk edeceklerdir, etmeyenler idam edilecektir. Can, maldan her devirde kıymetli, haliyle bu kadar kısa sürede tam 200 bin Yahudi zorla göç ettirilir. Bir kısmı Kuzey Afrika'ya gider, bir kısmı Portekiz'e, bir kısmı İtalya'ya, İngiltere'ye, Osmanlı'ya... Ki biz bunları Sefarad Yahudileri olarak yakinen biliyoruz.

Peki ne istemişti İspanya bu Yahudilerden? Neden kovulmuşlardı vatanlarından? Şöyle anlatmaya çalışalım: Bildiğiniz üzere İspanya'da bir Endülüs Emevileri dönemi vardır. Bu dönem içerisinde gayrimüslim halka, hangi dine mensup olurlarsa olsunlar gayet iyi davranılmıştı. Vergilerini verdikleri sürece kimse onlara karışmamıştı. Her nedense kafaları ticarete çalışan Yahudiler bu fırsatı çok iyi değerlendirmişler ve zenginliklerine zenginlik katmışlardı. İspanya müthiş bir Yahudi çekim merkezi halini almıştı. Gel gör ki zaman her şeyi değiştiriyordu. İspanya'da İslam egemenliğinin zayıflaması Hristiyanların elini kuvvetlendirmiş ve onlar da zamanla Müslüman yöneticileri İber Yarımadası'nın dışına atmayı başarmışlardı. Ancak şimdi ortada bir Müslüman ve Yahudi nüfus bulunmaktaydı. Müslüman nüfus neyse de maddi açıdan çok kuvvetli olan Yahudi nüfus İspanyolların gözünü korkutuyordu. O yüzden tez zamanda

asimilasyona başladılar. Niyetleri Yahudileri Hristiyanlaştırmaktı. Kısmen başarılı da oldular. Ancak bir kısım Yahudiler, görünürde Hristiyan oldularsa da içten içe hala Yahudiydiler. Kendi aralarında kız alıp veriyorlar ve kapalı bir çevrede yaşıyorlardı. Haliyle Hristiyanlar onlara hiç bir zaman güvenmedi ve bu da zamanla Elhamra Kararnamesi'ne yol açan yoğun bir anti-semitizme neden oldu...

Hani 200 bin Yahudi çeşitli yerlere dağıldılar demiştik ya işte onlardan Osmanlı'ya gidenlere vatandaşlık verilmiş ve Hasköy'e yerleştirilmişlerdi. Buraya sonra tekrar geleceğiz. Şimdilik asıl konumuza dönelim; hayır esas konumuz ne Sefarad Yahudileri ne de anti-semitizm. Asıl konumuz İtalya'ya göçen Sefarad Yahudileri arasındaki bir aile: Kamondolar.

Kamondolar İspanya'dan yola çıkınca yolun sonunu Venedik'te bulurlar. Tam tamına üç yüz yıl ikametgahları Venedik olur. 18. yy'ın sonlarına doğru işleri bozulan Kamondo ailesi de Büyük Kanal'ın üzerindeki Fondaco dei Turchi veya Palazzo dei Turchi (Türk Ticaret Merkezi ya da Türk Sarayı)'ndaki tanıdıklarını devreye sokarak İstanbul'a gelen bir gemide alırlar soluğu. İspanya'dan kaçıp kendilerinden yaklaşık üç yüzyıl önce ilk elden İstanbul'a gelen ve Hasköy'e yerleştirilen diğer sefarad Yahudileri'nin mahallesine yerleşirler. Kamondo ailesinin reisi, İstanbul'da tellallık yapmaya başlar. Gözünüzde canlanan elinde davul padişah fermanı okuyan tellalları bir kovalayın hele; bu tellal, ticari anlaşmalara ya da satışlara aracılık yapıyor (Muhabbet tellalı çağrışım yaptı mı?). Tellalımızın iki oğlu İzak ve Avram (Isaac ve Abraham) boş boş durmak olmaz diyerek babalarından aldıkları sermaye ile bir banka kurarlar. Banka büyük oğlanın adını alır: İzak Kamondo ve Şürekası (ortakları). Banka iş de yapar hani. İki kardeş paralarına para katarlar. Ancak 1832'de henüz çocuk sahibi olmayan İzak vebadan ölünce kazanılan ne var ne yoksa Avram'a kalır. Artık ailenin mutlak lideri Avram Kamondo'dur. Avram har vurup harman savurmaz. Bankayı daha iyi yerlere taşır, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki modern

anlamda ilk banka haline getirir. Döneminin sadrazamları ile (Mustafa Reşid Paşa, Ali Paşa, Fuad Paşa...) zenginliğini de kullanarak hep çok iyi geçinir, böylece Saray'a oldukça yakın hale gelir. Hatta Reşid Paşa ile şöyle de bir şehir efsanesi bulunmaktadır Avram'ın: Reşid Paşa, tartışmalı bir kabine toplantısından çıkar, evine gelmeden önce metresine uğrar, sonra da eve gelip hamama girer, bu arada kendisine Avram Kamondo'nun kendisini beklediğini söylerler hizmetkarları. Reşid Paşa Avram'ın biriken alacaklarını tahsil için geldiğini çok iyi bilmektedir. Kalbi sıkışır ve vefat eder. Evdeki (Aslında düşündüm de yalı demek daha doğru olacak) bağışmalardan Paşa'nın öldüğünü, alacaklarının da buhar olduğunu anlayan Avram 'yandım!' diye dövünmeye başlar. Ancak Avram, bu dövünmelerinin evdekileri şaşkınlığa düşürdüğünü görünce açıklama yapmak zorunda kalır: 'Paşamız cennete gitti, bizi öksüz bıraktı!' Saray ile bu denli içli dışlı olmasından mütevellit Avram Kamondo 1853 - 1856 Osmanlı-Kırım Savaşı'nı Osmanlı adına finanse eden kişi olmuştur. Saray da kendisine birçok 'kıyak' geçer: Avram'ın bankası borçlarını ödeyemeyen müşterilerinin ipotek ettikleri evlerine el koyamamaktadır. Zira yabancıların mülk edinme şansları yoktur. Amma işte saray sevdiği kulunu kayırır ve Avram Kamondo'ya has, diğer yabancılara örnek teşkil etmeyecek şekilde mülk edinme imkanı verilir. Abdülaziz'in bu kararının sonucu ne olur dersiniz? Elbetteki gayri menkul zengini bir Avram Kamondo.

Sadece ticaret ile ilgilenmemektedir Avram, aynı zamanda İstanbul'daki Yahudi cemaatinin de liderliğine soyunur abisinin öldüğü yıllarda. Avram Kamondo, İstanbul Yahudi cemaatinin en büyük sorunun eğitimsizlik olduğunu fark etmiş, Yahudi cemaatinin Rum ve Ermeni cemaatinden çok çok geride kaldığını görmüştür. Kökleri Avrupa'da olan ve hala Avrupa ile sıkı ilişkiler içerisinde bulunan Avram bir okul açmaya karar verir. Türkçe, Fransızca ve İbranice eğitim verecek okul 'laik' temeller üzerine 1854 senesinde Hasköy'de kurulur. Osmanlı'nın ilk laik okuludur bu aynı zamanda. Neredeyse yabancı dil öğrenen bir Yahudi'yi dahi din değiştirmekle suçlar hale gelmiş olan Yahudi cemaati ile de arasının açılması zaman

almaz haliyle. Okulun yönetim ve işleyiş kurallarında bazı değişiklikleri kabul etmek zorunda kalır ama yine de yaranamaz. Bu arada İtalya ile de ilişkileri devam etmektedir Avram'ın. Ne de olsa aslen Venedikli sayılır. Venedik'e ve İtalya'ya bir çok yardımda bulunur, maddi manevi. 1867'de Birleşik İtalya'nın kurucusu II. Victor Emmanuel Avram'a, kontluk ünvanını verir bu yüzden. Hem de ölümünden sonra bu ünvan ailenin en büyüğüne veraseten geçecektir. Avram'ın katolik İtalya ile bu denli içli dışlı olması da elbette tuzu biberi olur ve cemaat ile arası iyice açılır. 1866'da tek oğlu Rafael de vefat etmiştir Avram'ın. Artık iyiden iyiye düşünmeye başlar terk-i diyar eylemeyi.

Nitekim 1872 senesinde torunlarını da alır yanına ve Paris'e gider. Ne varsa satıp nakde çevirmiştir. İstanbul'daki bankası önce küçülür Avram gidince, sonra da 1920'lere doğru kapanır. Bazı kaynaklarda Avram'ın Fransız Paribas (Bugünün BNP Paribas) bankasının kurucularından olduğunu yazıyor. Bankanın kurulma tarihi ve Avram'ın Paris'e gidiş tarihleri örtüşüyor. Doğru olma ihtimali var. Neyse, biz Avram'a dönelim; yaşı 91 demiştir, çok sevdiği İstanbul'dan ve arkadaşlarından ayrı kalmak ona pek yaramaz. Paris'e gidişinin üzerinden henüz bir sene geçmişken 1873'de vefat eder. Cenazesi vasiyeti üzerine İstanbul'a getirilir. Takvimler 14 Nisan 1873'ü göstermektedir, bir sene önce küskün ayrıldığı İstanbul'da müthiş bir kalabalığın katılımı ile Hasköy sırtlarından daha önceden yaptırdığı anıt mezara defnedilir. Bu anıt mezar bugün hala ayakta; E-5'den Bakırköy istikametine giderken, Halıcıoğlu sapağına gelmeden önce yolun sağ tarafında durur öylece. Mutlaka görmüşünüzdür ama ne olduğunu biliyor muydunuz sahi? Yıllarca harabe olarak kaldı bu mezar. 2010 Avrupa Kültür Başkenti Projesi kapsamında restore edildi nihayetinde.

Avram Kamondo'nun ölümünden sonra torunları Paris'te yaşamaya devam ederler. Önde gelen zenginlerindendirler ne de olsa Paris'in. Sanatla ilgilenirler. Louvre Müzesi'ne önemli eserler bağışlarlar, kendi müzelerini kurarlar (<http://www.lesartsdecoratifs.fr/>).

Ancak bu anlatı mutlu sonla bitmez. İspanya'dan anti-semitizm yüzünden kovulan ve kaçarak canlarını zor kurtaran Kamondo ailesi yüzyıllar sonra 1944'te yakalanırlar anti-semitizme, bu sefer Paris'te. Ailenin tüm fertleri Auschwitz'de öldürülürler. Geriye isimleri kalır, yaptırdıkları binalar kalır, müzeleri kalır bir de bu yazıyı yazmamıza vesile olan Karaköy'deki Banker Sokak (Ki eski adı Kamondo Sokağı'dır) ile Bankalar Caddesi'ni birbirine bağlayan, belki de İstanbul'un en güzel merdivenleri kalır: Kamondo Merdivenleri...

Bankalar Caddesi

Bankalar Caddesi herhangi bir cadde değildir. Eski adıyla –ve bugünkü resmi adıyla- Voyvoda Caddesi, Galata'nın hayatına her zaman merkezi bir rol oynamıştır. Evliya Çelebi burada "kat kat kârgir" Cenevizli binaları olduğunu söyler. 19. yüzyılın ikinci yarısında bu cadde sadece Galata'nın değil, bütün İstanbul'un bir merkezi olacaktır. Slavcadan gelen Voyvoda (bey, ağa) kelimesinin caddeye ad olarak verilmesinin Osmanlı döneminde Galata semtinin bir Voyvoda tarafından yönetilmiş olmasından kaynaklandığı söylenir.

Osmanlı Bankası Binası – Salt Galata

Osmanlı Bankası 1856 senesinde İngiliz sermayesi tarafından 'Ottoman Bank' adı ile St. Pierre Han'da kurulmuştu. İlk başlarda çok zorluk çekmiş olsa da Osmanlı para piyasasında çok sıkıntı yaratan 'kaime'lerin tedavülünden kaldırılması sürecinde etkin rol alan 'Ottoman Bank' daha sonra Fransız sermayesinin de katılımı ile birlikte Bank-ı Osmani-i Şahane adını alarak daha kuvvetli bir görünüm çizmeye başlamış ve hatta zaman içerisinde para basma yetkisi ile birlikte günümüzdeki 'Merkez Bankası'nın yetkilerine haiz olarak bütçe çalışmalarında da etkin rol almıştır. Duyun-u Umumiye'nin kurulmasına ön ayak olmuş ve devletin borçlanma politikaları bu kuruma devredilince daha ziyade ticari bankacılık faaliyetleri göstermeye başlamıştır, ancak para basma yetkisi hala

Bank-ı Osmani-i Şahane'dedir. I. Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 senesine kadar 80 şube sayısına kadar ulaşmıştır. Savaş'ın başlaması ile birlikte Fransız ve İngilizler'in 'Osmanlı'; Osmanlı'nın da İngiliz ve Fransız olarak gördüğü banka oldukça güç kaybetmiştir.

Cumhuriyet'in kurulması ile birlikte para basma yetkisini Türkiye Cumhuriyeti'ne devreden banka henüz TCMB kurulmadığı için para basmaya devam etmiştir; aynı dönemde Osmanlı Bankası adını kullanmaya başlamıştır. 1930 senesinde TCMB'nin kurulması ile devlet ile olan tüm bağları kopan Osmanlı Bankası 1996 senesinde Doğu Grubu tarafından satın alındı ve 21 Aralık 2001 tarihinde ise Garanti Bankası ile birleşerek tarih sahnesinden ayrıldı.

1890 senesinde Bank-ı Osmani-i Şahane genel müdürü Sir Edgar Vincent yeni bir genel müdürlük binası yaptırmak üzere mimar Alexandre Vallauray ile anlaşır. Bugünün Bankalar Caddesi olan Voyvoda Caddesi' üzerinde 1890 senesinde inşasına başlanan bina 1892 senesinde hizmete açılır ve 1999 senesine kadar Osmanlı Bankası Genel Müdürlük binası olarak kullanılır. Bu tarihten sonra müze olarak düzenlenme çalışmaları başlar ve bina 19 Aralık 2002 tarihinden beri Osmanlı Bankası Müzesi ve Arşivi olarak hizmet vermektedir.

Rüstem Paşa Hanı (Kurşunlu Han)

Kurşunlu Han, Galata surları içinde, kıyıya yakın ve surun iç tarafına paralel olarak inşa edilmiştir. Yapı, 16. yüzyıl ortalarında Sadrazam Rüstem Paşa tarafından iki katlı olarak inşa ettirilmiştir. Hanın mimarı Rüstem Paşa'nın diğer vakıflarını planlayıp inşa eden Mimar Sinan'dır. Kurşunlu Han, 16. yüzyılda İstanbul'un ticari potansiyeli yüksek Eminönü ve Haliç kıyılarının karşısında Galata surları içinde inşa edilmiş olmasıyla Haliç'in kuzey kıyılarında da ticari hayatın varlığını ve yoğunluğunu gösteren bir yapıdır.

Makbul İbrahim Paşa Camii

Cami, Kanuni Sultan Süleyman'ın Vezir-i Azam Makbul İbrahim paşa tarafından 1536'da yaptırılmıştır. Sultan II. Mahmut zamanında ihya edilmiştir. Çeşitli kereler yangın geçirmiştir. En son Cumhuriyetin ilk yıllarında bir yangın geçirmiş ve daha sonra restore edilmiştir.

Galata Bedesteni

Galata Bedesteni'nin II. Mehmed evkafından olduğu genellikle kabul edilir. Fakat Fatih'in Türkçe ve Arapça vakfiyelerinde, bu bedesten ile ilgili bir kayda rastlanmaz. Galata Bedesteni mimarisi bakımından Osmanlı dönemi Türk sanatının yapı üslubuna ve tekniğine tam bir uygunluk gösterir. Zaten bedesten yapımı da 15-17. yüzyıllar arasında uygulanmıştır; sonradan bu yapı türü unutulmuştur. Bu bedesten 4 payeli ve 9 kubbeli biçimi ile Kastamonu, Kayseri, artık mevcut olmayan Konya, Merzifon bedestenlerinin bir benzeridir.

Galata Bedesteni 25 yıl öncesine kadar depo olarak kullanılıyor ve içinde meşe ağacından eski bölmeler bütünüyle duruyordu. Binayı kiraya vermek üzere yapılan restorasyonda bunlar sökülmüş ve ilgili makamın itirazına karşılık bedestenin aslına uygun onarımının yapılacağı bildirilmesine rağmen bu yolda hiçbir girişimde bulunulmamıştır.

Saksı Han

Mimari özellikleri incelendiğinde 18.yy'a tarihlenen han daha önce burada bulunan ve kervansaray gibi kullanılan, ahırları olan bir yapının temelleri üzerine yapılmıştır. Avlusuzdur ve esasen han özellikleri göstermemektedir. Yapının Osmanlı döneminde mahkeme olarak kullanıldığı yakınındaki bir başka yapının da hapishanesi olduğu söylenmektedir.

Ticaret Han

Ticaret Han ya da tabelasında da yazan ismiyle Tidjaret Han cadde üzerindeki diğer hanlar gibi daha önce burada bulunan bir Bizans ya da Ceneviz yapısı üzerine yapılmıştır. Osmanlı döneminde kervansaray gibi kullanılırken 19. yy'ın ortalarında yeniden yapılarak orijinalliğini yitirdiği ve daha sonra 1880'li yıllarda kullanım amacının da değişerek işhanı olarak kullanıldığı bilinmektedir.

Serpuş Han

Yapım teknikleri nedeniyle 19. yy. başlarına tarihlenen hanın, daha önce aynı yerde bulunan bir Ceneviz ya da Bizans binasının üzerine yapıldığı anlaşılmaktadır. Kirpi saçaklı çatı örneği döneminin karakteristik özelliklerindedir. Bulunduğu yerde arsa çok kıymetli olduğu için iç hacmi maksimum seviyede tutmak amacıyla arsa sonuna kadar kullanılmış ve bu nedenle yamuk şeklinde bir plan oluşmuştur. Yine aynı nedenden dolayı iç avlusu bulunmamaktadır. Duvarındaki hasar görmüş kuş evi dikkat çekicidir. Şark ticaret yıllıklarından handa sadece tüccarların değil, sahafların da faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır. İsminden de, bir dönem ağırlıklı olarak serpuş esnafına ait dükkanların bulunduğu çıkarımı yapılabilir.

Arap Camii

Perşembe Pazarı Senti'nde sokak aralarında dolanırken hiç beklemediğiniz, ummadığınız bir anda karşınıza kocaman bir yapı çıkar. Tuğladan örme bu yapının ne olduğunu anlamak için hemen avlusuna atarsınız kendinizi. Bir mahalle gibidir avlusu; hareketlidir, insanlar otururlar, muhabbet ederler, çocuklar oyun oynarlar. Daha avluya girerken bir tabelada yazan tarih karşılar sizi ve şaşırtır aynı zamanda çünkü 717 yazmaktadır üzerinde. Neredeyse 1300 senelik bir yapı. Biraz sorup soruşturunca daha da şaşırsınız; yapının adı Arap Camii'dir. 715 yılında İstanbul'u fethetmek için şehri kuşatan Emeviler Galata'yı almışlar ve avlusunda bulunduğunuz Arap Camii'ni 717 yılında inşa etmişler. Daha sonra kuşatmayı kaldırıp İstanbul'u terk ettiklerinde de cami kiliseye çevrilmiş. Ta ki 1453 yılında Fatih İstanbul'u tekrar alana kadar. İstanbul alınca teslim

olan Galata podestanı (Podesta: Cenevizlilerin koloni yöneticilerine verdikleri ünvan) Galata'nın anahtarını Fatih'e teslim eder, gelenek üzere fethedilen bir şehrin en büyük ibadethanesi camiye çevrildiği için de bu kilise tekrar camiye çevrilir...

İnternette biraz araştırma yapınca kısaca anlattığım bu tarihçe karşınıza hemen hemen her yerde çıkıyor. Hatta resmi kuruluşlara ait kaynaklarda bile. Nasıl çıkmasın ki? Caminin içerisindeki kitabede bile bu tarihçe yazmakta. Kitabenin tarihi mi? Tarihi eser elbette ama 1807'den kalma. Yani aslında avlusunda durduğunuz yapı İstanbul'da cami olarak yapılan ilk yapıdır yazılan bu tarihçeye göre. İnternet ile yetinmeyip biraz kaynak karıştırınca karşınıza alternatif bir tarih çıkıyor bu sefer: Galata'da şu an caminin bulunduğu yerde daha 6. yy'dan kalma bir kilise bulunmaktadır aslında. Latin istilasının hemen ardından sur içinden dışarı atılan Cenevizliler (e artık Bizans'ın Latinlere pek itimadı kalmamıştır) bu eski kilisenin yerine daha büyük bir kilise yaparlar. Kilise San Paolo adınadır. Kilisenin hemen yanına Dominiken tarikatı (Hristiyanlığın 'önce kilise' diyen tarikatı, ortaçağ engizisyonu bu tarikat vasıtası ile ihya olmuştur) tarafından bir manastır kurulur. Manastırın burada Dominiken cemaatini artırmasından dolayı kilisenin adı zamanla San Paolo ile birlikte San Domenico olarak da kullanılmaya başlanır ve hatta bu isim ilk ismin yerini bile alır. 1453'te Fatih'in İstanbul'u fethinden sonra müslüman cemaatin yavaş yavaş Galata'ya da yerleşmesinden dolayı bölgede bir camiye ihtiyaç doğar. Haliyle yörenin en büyük kilisesi konumundaki San Domenico Kilisesi de camiye çevrilir. Minare olarak da kilisenin çan kulesi kullanılacaktır. Kilisenin fresklerine zarar verilmeden üzerleri sıva ile kapanırlar. Kilise artık cami olmuştur. Fatih Vakfı'na bağlanır ve adı da Galata Camii Kebiri olarak kayıtlara geçer (Arap Camii diye değil, dikkatinizi çekerim).

Daha sonra, 1492 yılında İspanya'da imzalanan Elhamra Kararnamesi (Kamondo Merdivenleri ile ilgili yazımızda detaylıca anlatmıştık bu kararnameyi) ile birlikte göçe zorlanan Yahudilerle birlikte bir kısım Araplar da göçe zorlanır. Göç eden bu Araplar Haliç kıyısında Galata Camii Kebiri civarına yerleştirilirler (Yahudiler de yine Haliç kıyısında Hasköy'e yerleştirilmişlerdi). Gel zaman git zaman, bu caminin adı cemaatinin Arap yoğunluğundan dolayı Arap Camii adını alır. Arap Camii 1807 senesinde bir yangın geçirir. Bu yangın sonrası hemen tamiratı yapılır. Ancak bu tamirat esnasında Divan-ı Humayun katiplerinden Hacı Emin Efendi yazının başında

bahsettiğimiz tarihçeyi mermer bir kitabeye kazır ve bu kitabe de caminin içine asılır. Belli ki hiç bir tarihi dayanağı olmayan, şehir efsanesi bir tarihtir kitabeye nakşedilen. Bu tamirattan yaklaşık yüz sene sonra 1913'te bir tamirat daha görür cami. Ancak bu sefer yüz sene önce yazılan kitabeyi doğrulayacak nitelikte değişiklikler yapılır. Arap mimarisine benzer özellikleri olan yeni bir cephe ve son cemaat mahfili eklenir. Bu tamiratın projesi Mimar Kemalettin'e (Bkz. Cebinizdeki 20 TL'nin arka yüzü) aittir. Uygulamalar, Giritli Hasan Bey tarafından yapılmıştır. Bir de kaldırılan sultan mahfili merdivenlerinin olduğu yerde bir mezar ortaya çıkarılmıştır ki (Rüya ile bulunmuştur bu mezar.) İslam Ansiklopedisi'nde bile 'bir Arap Baba merkaddi (mezarı) diye geçen mezar bir anda Emevi orduları komutanı Mesleme Bin Abdülmelik'in mezarı olmuştur. Bir şehir efsanesinin nasıl doğduğuna en güzel örnek aslında Arap Camii.

Biz, yazının başlığına gelelim şimdi. Arap Camii 1999 Gölcük Depremi'nde küçük çapta zarar görür. Sıvaları dökülmeye başlar. Ancak bu dökülen sıvaların altından bir tarih çıkar: Fetih öncesi dönemlerden hatta 14.yy'dan kalma freskler ve mozaikler. İşin ilginç bu eserler beklenildiği üzere ortaçağ sanatının değil, rönesans sanatının özelliklerini göstermektedir. Rönesansın 15.yy'da Floransa'da başladığının kabul edildiği düşünülürse bu oldukça şaşırtıcıdır. Yoksa rönesans, NTV Tarih Dergisi'nin iddia ettiği gibi gerçekten İstanbul'da mı başlamıştı (NTV Tarih Dergisi, Sayı:39, Nisan 2012)?

Avrupa Kültür Başkenti kapsamında kabul edilen projelerden birisi ile birlikte 2010 senesinde Arap Camii restore edilmeye başlanır. Bu restorasyon çalışmaları sırasında tüm freskler ve mozaikler ortaya çıkarılır, tespit edilerek kayıt altına alınırlar. Sonrasında zarar görmeyecekleri şekilde tekrar üzerleri sıva ile örtülerek kapatılırlar. Mart 2012'de restorasyon çalışmaları bitirilir, Temmuz ayında da cami tekrar ibadete açılır. Ancak bir tarihin üstü tekrar örtülmüştür.

Yanıkkapı

Ceneviz surlarından geriye kalan son parçalar üzerindeki son kapıdır. 1335 yılında bölge hala Ceneviz denetimindeyken çıkan bir yangına müdahale edilmek için açıldığı için söylenerek ismi bu olaya dayandırılır. Tarih olarak Galata Kulesi'nden daha eskidir. Kapının sur dışı tarafında bir Ceneviz kitabesi vardır ki bu kitabede Dorya ailesinin arması bulunmaktadır. Bu Doria ailesinin üyelerinden Andrea Doria yaklaşık 200 sene sonra Barbaros Hayrettin Paşa'nın karşısına çıkacaktır.

Azapkapı

Azepler Osmanlı ordusundaki hafif piyade birlikleridirler. Bu birliklerin tersanede çalışanlarına ise azaban-ı tershane denilirdi. Kasımpaşa Tersanesi'nin de Azep Kışlası tarafında bulunan kapısına, ki bu kapının hemen dışında, kışla ile tersane arasında Azeplerin bir hamam ve camileri de vardı. O yüzden tersanenin bu kapısını Azepkapı denilirdi. Azepjapı sonradan dilimizde Azapkapı halini almıştır.

Yeşildirek Hamamı

Mimar Sinan eseri olan bu yapı Sokollu Mehmed Paşa'nın oğlu tarafından yaptırılmıştır. Tam olarak yapım tarihi bilinmemektedir. Kimi kaynaklar Mimar Sinan'ın sadece onardığını yazmaktadır.

Saliha Sultan Sebili

II. Mustafa'nın eşi Saliha Sultan tarafından Hassa Mimarbaşı Kayserili Mustafa Ağa'ya 1732-33 yıllarında inşa ettirilmiştir, suyu Taksim Suları'ndan gelmektedir. Sebil I. Mahmut döneminde yaptırılmıştır.

IV. Mehmed'in eşi Rabia Gülnuş Valide Sultan'ın Saliha Sultan'ı henüz çocukken, sebilin olduğu yerde daha önce bulunan bir çeşmenin başında testisini kırdığı için ağlarken görüp, çocuğu hal ve tavırlarını sevdiği için önce saraya aldırıldığı, sonra da gelini yaptığı anlatılır.

Sokollu Mehmed Paşa Camii

Sokollu Mehmed Paşa Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murad dönemlerinde toplam 14 yıl sadrazam olarak görev alan Boşnak asıllı devlet adamıdır. Boşnak asıllıdır. Genel uygulamanın aksine varlıklı bir aileden devşirildiğı için soyu çok net bir şekilde bilinmektedir. Asıl adı Bayo Sokoloviç'tir. Sokoloviçi kasabasında doğduğu için bu ismi almıştır.

Barbaros Hayrettin Paşa'nın ardından 'Kaptan-ı Derya' olmuş, burada gösterdiği başarılarla birlikte de 'Sadrazam'lığa kadar yükselmiştir. 1579 senesinde bir divan toplantısı sonrasında kendisine dilekçe vermek isteyen ya da kendisinden bahşiş isteyen bir meczup tarafından öldürülmüştür. Görevi başında ilen öldürüldüğü için şehit olarak kabul edilmektedir.

Sokollu Mehmed Paşa Camii, Paşa tarafından 1578 tarihinde Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Selimiye Camii ile benzerlikler taşımaktadır. Minare 1807 yangınında yandığı ve kısmen yıkıldığı için kürsü

kısından itibaren yeniden yapılmıştır. Tek minareli camilerde alışılanın aksine minaresi soldadır. I. Dünya Savaşı yıllarından hemen önce onarıma alındıysa da sava nedeni ile onarım yarım kalmış ve cami harap hale gelmiştir. Ancak 1938’de başlanan onarım çalışmaları ile 1941’de tekrar ibadete açılmıştır.

Cami günümüzde yeniden restore edilmektedir. İbadete kapalıdır.

www.istanbulgezginleri.com

 /IstanbulGezginleri

 /gezginist